

SJANGRER, DE TO STORE HOVEDGRUPPENE

SAKPROSA

SKJØNNLITTERATUR

VIRKELIGHET

PÅFUNN/OPPDIKTET

FORNUFT

FØLELSER

ENTYDIG

FLERTYDIG (METAFORER)

MEST LEST

MEST OMTALT

SANNHET?

LØGN?

(Litteratur er løgn som gjør oss
i stand til å se sannheten...)

SJANGRER, EN SAMMENLIKNING

1 ARTIKKEL
(Sakprosa)

Subjektivitetsgrad 1
(Subjektiv/objektiv)

2 ESSAY
(Blanding: Innhold sakprosa,
utforming skjønnlitt.)

Subjektivitetsgrad 2

3 KÅSERI
(Blanding: Innhold sakprosa,
utforming skjønnlitt.)

Subjektivitetsgrad 3

4 NOVELLE
(Skjønnlitteratur)

Subjektivitetsgrad 4

NB!! Jeg får mange spørsmål fra elever om hvor subjektiv man skal være når man skriver i den og den sjanger. Her er et forsøk på et oppsett. Men vær klar over at en artikkel også kan være meget subjektiv, særlig hvis man blir bedt om å skrive en artikkel der man skal gi en kommentar (altså din mening)!!

1 ARTIKKEL eller den resonnerende stilen/meningsstilen
Subjektivitetsgrad 1. Sakprosa-sjanger.

Her skal det objektive og subjektive veies opp mot hverandre ("På den ene side... og på den annen side... jeg mener likevel at..." osv. Denne sjangeren kjenner dere godt. Dette er den vanlige skolestilen der dere først måtte definere oppgaveteksten: "Med vold mener jeg både fysiske og psykiske overgrep mot andre mennesker..." osv. Dette gjøres i en innledning. Dere må så avgrense oppgaven og sette opp videre momenter og til slutt en konklusjon. Dette vil si å "disponere" en stil. Jeg har ikke helt fulgt det mønsteret i artikkelen under, men nesten...

Sjangeren er saklig og litt tørr. Her skal det logiske og fornuften fram sammen med kunnskapen og de klare tankene. Ingen tvetydigheter takk.

Artikkelen består av tre deler, normalt etter prinsippet HODE-KROPP-HALE (det aristoteliske prinsipp som brukes på mange høyskoler og universiteter den dag i dag, tegn en fisk). Artikkelen skal være saklig, objektiv og drøftende. Din mening kan også tas med, den blir da én av flere synspunkter - andre kan mene noe annet og det er viktig å veie ting opp mot hverandre. En artikkel krever at du i forkant lager en disposisjon, gjerne med et tankekart - men dette skal ikke føres inn:

1. HODE: Innledning (definere ord og avgrense oppgaven, samt fortelle hvordan besvarelsen er bygd opp)
2. KROPP: Hoveddel (svar på begge spørsmålene med flere momenter på hvert spørsmål)
3. HALE: Avslutning/konklusjon/sammenfatning (her sammenfatter du og kommer gjerne med argumenter eller synspunkter som kanskje ikke passer med dine. Da ser du saken fra flere sider - være ydmyk - og regn med at DU ikke besitter sannheten - den fins kanskje ikke i det hele tatt... - eller kanskje som en gyllen middelvei (Aristoteles igjen! *Han lever, han lever!*)

Et forsøk på en artikkel-start:

EVENTYRENE VÅRE

I denne artikkelen skal jeg ta for meg fenomenet "eventyr". Jeg vil først definere ordet "eventyr", så se litt på de historiske forutsetningene, og deretter vil jeg komme inn på forskjellige eventyrsamlinger i ulike land. Men det er først og fremst de norske folke-eventyrene jeg skal fokusere på i denne oppgavebesvarelsen. Til slutt vil jeg oppsummere og komme med noen personlige betraktninger rundt mine egne opplevelser av eventyrstunder som barn.

Ordet "eventyr" er kommet til Norge via lavtysk "abenteuer" som er en

avledning av det latinske "adventura" som betyr "hending". Dette var på tolv-, trettenhundretallet ved den sterke tyskspråklige påvirkning i Norden og ordet ble på norrønt skrevet "ævintyr". Fenomenet er altså svært gammelt. Vi regner med at de eldste eventyrene har røtter tilbake til før Kristi fødsel, jfr. den greske legenden "Amor og Psyke" og eventyret "Kvitebjørn kong Valemon".

Alle eventyrene, også de norske, er altså middelaldersk fellesgods. Akkurat som alle de gamle ordtakene ("Den som har Satan til venn, får det bra i helvetet" osv.). Likeledes kan man si at de eventyrene vi kjenner i Norden er europeisk/asiatisk/arabisk fellesgods. Flere av de kjente eventyrene våre kan spores tilbake til babylonske, egyptiske, indiske eller arabiske fortellinger, legender eller eventyr. Den mest kjente eventyrsamlingen i verden er kanskje den arabiske "Tusen og en natt" som ble samlet eller skrevet ned på 1500-tallet. I Frankrike fikk man sin "Gåsemor forteller" på 1700-tallet, brødrene Grimm samlet de tyske eventyrene på begynnelsen av 1800-tallet (Kinder und Hausmärchen) og de norske folke-eventyrene ble samlet av Asbjørnsen og Moe på midten av samme århundre.

Hva er så et eventyr, eller et folke-eventyr? En fantasifull fortelling som har levd i folkeminnet fra ætt til ætt. Altså en ren muntlig fortelling med ukjent forfatter. Fortellingen gjør ikke krav på å være sann (i motsetning til sagnet) og den har overnaturlige trekk. De språklige virkemidlene er kronologi, stigning eller spenning og gjentakelse (3-tallsloven). Personene er ofte typer, slemme eller snille og psykologien er ganske grunn eller flat. Fortellingen skal ende godt. Helten har full kontroll. Moralen kan av og til være ganske tvilsom, alle midler tas i bruk for å oppnå målet. Særlig i de tyske eventyrene er voldsskildringene mange og nådeløse, jfr. "Blåskjegg". Men stort sett går eventyrene ut på hvordan man skal bli et skikkelig menneske her i livet. Man må ut, bryte ut fra hjemmet, kjempe mot troll og prøvelser, lære å sno seg, lære seg samfunnets normer, men også lytte til sin indre stemme. Så går veien hjem igjen, partneren er funnet og hjemmet kan stiftes.

Men slett ikke alle eventyr er skåret over denne lesten. Det er gjort mange forsøk på å kategorisere de forskjellige typene av eventyr. Her er den mest vanlige som brukes i Norge i dag:

- 1 Dyre-eventyr
- 2 De egentlige eventyrene
 - a) Under- og helte-eventyr
 - b) Novelle-eventyr
 - c) Religiøse legender
 - d) Troll- og huldereventyr
- 3 Skjemte-eventyr (med bl.a. alle prestehistoriene)

I en særstilling står det skrevne kunst-eventyret (H.C. Andersen) som ikke er et folke-eventyr... osv.

2 ESSAY
(Blanding: Innhold sakprosa,
utforming skjønlitt.)

Subjektivitetsgrad 2

Her kommer det mer...

3 KÅSERI

Subjektivitetsgrad 3. En blandingssjanger (sakprosa/skjønnlitteratur).

Det vil si at vi tar utgangspunkt i faktiske emner, ikke noe oppdiktet, men utformingen, altså det rent språklige, har skjønnlitterære trekk (bilder, ironi, humor, overraskende poeng, ting satt på spissen, tvetydighet/flertydighet osv.) Dette skal vekke følelser... akkurat som en novelle eller et dikt.

En artikkel eller en resonnerende stil skal appellere mer til fornuften/logikken, den rene og klare tanke, entydigheten osv. En trøtt morgenlytter vil slå av et slikt program, mens kåseriet vekker nysgjerrighet, får vedkommende sint eller glad...

Dette er sjangeren for den litt gale og subjektive. Her er det humor, ironi og satt på spissen for alle penga. Folk skal våkne over kaffekoppen når de får sitt morgenkåseri over radioen. Hva fanden er det dette mennesket sier? Dette er jo helt sprøtt. Jo sprøere dess bedre. Men det må være stil over det. Gjerne med litt selvironi også: "Vi kvinner er jo så myke og nære, akkurat som Grete Faremo, kvinnen med det sorte dødsblikket..." - "Vi menn liker å "styre butikken", men hvorfor må vi alltid spørre kona om hva slags klær vi skal ta på oss når vi skal ut...? Er vi egentlig fortsatt mors store baby...?"

Et forsøk på en kåseri-start:

EVENTYRENE VÅRE

Rett på sak, morsomt, ironisk, muntlig:

Liker du å bli skåret opp i ryggen, få ørene kuttet av eller rett og slett bli slaktet på kjøkkenbenken med en sløv kniv? Eller bli hengt opp i en kjøttkrok etter nakken eller kastet ned i en ormegård der du sakte fortæres av giftige slanger som ikke har smakt ferskt kjøtt på mange uker? Blir du kvalm av slikt? Overrasket jeg deg over frokostbordet, satte du tekoppen i halsen? Sitter barna dine ved siden av deg og hører på dette morgenkåseriet? Ser de forskrekket på deg og lurert på om en pedofil masse-morder har sluppet til i den riksdekkende radiokanalen?

Neida, ta det med ro. Barna har hørt det før. Jeg tenkte jeg bare skulle holde et lite kåseri om folke-eventyrene våre. De tre tykke bøkene med gullskrift som står så sirlig på sin plass i de tusen norske hjem. Og som av alle gode nordmenn er regnet som vår nasjonale bokhelligdom. Som tusenvis av barn storøyet har ligget og mesket i seg på seinkveldene mens vinden uler utenfor soveromsvinduet...

Vi snakker om video-vold, om TV-vold, om film-vold. Dette er noe nytt. Den nye tid voldt oss med sin hang til voldsskildring. Vi må tilbake til de gode gamle dager da folk satt fredelige i stuene sine og

strikket ullsokker til hverandre... Mon tro det? Volden i folkeeventyrene er skånselsløs. Den har gått fra munn til munn siden middelalderen, altså i over tusen år. Både onde og gode mennesker kappes opp i småbiter, men mest går det selvfølgelig utover de onde.

Men dette er mennenes verden! roper kvinnene. Nå må vi stå fram med fredsbudskapet vårt! En verden i balanse, der fred og harmoni rå! Vekk med volden! Da vil jeg bare sitere salige Asbjørnsen som samlet eventyr i en mannsalder på 1800-tallet. De verste historiene, de grusomste detaljer, de mest utspekulerte voldsskildringer ble fortalt eller skildret av nettopp - ja av nettopp kvinner, den kvinnelige eventyrforteller. Siden kvinnene passet barna og la dem om kvelden, er det også naturlig å tro at det har vært flere kvinnelige eventyrfortellere enn mannlige. Det heter faktisk "morsmålet", altså det språket mor lærer oss nettopp gjennom eventyrfortellingene. Vold ble kanskje brukt som et oppdragende middel, som et skremsel for å få barn til å holde seg i skinnet. Osv.

4 NOVELLE
(Skjønnlitteratur)

Subjektivitetsgrad 4

Her kommer det mer...

BLANDING AV SJANGRER TIL EKSAMEN?

EVALUERINGSFORSKRIFTENE ÅPNER FOR DET,
MEN VÆR FORSIKTIG!!!!

DET MÅ GJØRES MED STIL, ELLER KLØKT SLIK AT
SENSOR SKJØNNER AT DU KAN SKILLE SJANGRENE FRA
HVERANDRE, MEN AT DU NÅ BLANDER DEM BEVISST!!

JEG VIL IKKE ANBEFALE Å BLANDE SAKPROSA OG
SKJØNNLITTERATUR, EVT. DA BARE SOM SITATER
ELLER KORTE REFERATER I "ANFØRSEL"!

(NOEN GANGER FUNGERER DETTE, NOEN GANGER
IKKE...)

LYKKE TIL PÅ EKSAMEN!!!

Dette er kopiert fra oppslagstavla før terminprøvene til jul (mye av det samme som over, men med annen innpakning):

Artikkelen består av tre deler, normalt etter prinsippet HODE-KROPP-HALE (det aristoteliske prinsipp som brukes på mange høyskoler og universiteter den dag i dag). Artikkelen skal være saklig, objektiv og drøftende. Din mening kan også tas med, den blir da én av flere synspunkter - andre kan mene noe annet og det er viktig å veie ting opp mot hverandre. En artikkel krever at du i forkant lager en disposisjon, gjerne med et tankekart - men dette skal ikke føres inn:

1. Innledning (definere ord og avgrense oppgaven, samt fortelle hvordan besvarelsen er bygd opp)
2. Hoveddel (svar på begge spørsmålene med flere momenter på hvert spørsmål)
3. Avslutning/konklusjon/sammenfatning (her sammenfatter du og kommer gjerne med argumenter eller synspunkter som kanskje ikke passer med dine. Da ser du saken fra flere sider - være ydmyk - og regn med at DU ikke besitter sannheten - den fins kanskje ikke i det hele tatt... - eller kanskje som en gyllen middelvei (Aristoteles igjen!)
Han lever, han lever!)

Noen av dere spør etter kåseriet, se på filen "Sjangerlære, ufullstendig" eller "Nye e-elev norsk", "Skrivekurs" på denne fagsiden. Skrivekurset på "Digitaliserte norskopplegg" virker ikke - feilen ligger i fylket.

I DAG SKAL DERE SKRIVE BEGYNNELSEN PÅ ET KÅSERI PÅ EN PC-SIDE I LØPET AV EN TIME. ET KÅSERI ER NORMALT 2-3 PC-SIDER (OG SKRIVES OFTE PÅ NYNORSK TIL EKSAMEN, FRISKRIVINGS DAG, SKRIVEDAG 2 - SKRIVEDAG 1 ER FAGSKRIVING - CA. 3-4 SIDER).

PRINT UT, IKKE SEND. DERETTER SKAL DERE GJØRE EN NYNORSK-TEST, OPPGAVE X. Dere får kanskje besøk av noen som vil konkurrere med dere i nynorsk...

<http://www.sprakrad.no/templates/Page.aspx?id=3377>

KÅSERIET

En blandingssjanger (sakprosa/skjønnlitteratur).

Ordet kåseri kommer av fransk "causer", som betyr "å prate". I kåseriet tar vi ofte utgangspunkt i faktiske emner, ikke noe oppdiktet, men utformingen, altså det rent språklige, har skjønnlitterære trekk (bilder, ironi, humor, overraskende poeng, ting satt på spissen, tvetydighet/flertydighet osv.) Kåseriet skal også vekke følelser... akkurat som en novelle eller et dikt. Stilen skal være muntlig og utfordrende, gjerne med retoriske spørsmål og utrop! "Åjavel! Det er *det* du mener!" Målet er å utfordre gjengse oppfatninger og vanetenkning... (som det er svært mye av i det norske samfunnet - alle går i flokk - og staten går foran!). En artikkel eller en resonnerende stil skal appellere mer til fornuften/logikken, den rene og klare tanke, entydigheten osv. En trøtt morgenlytter vil slå av et slikt program, mens kåseriet derimot vekker nysgjerrighet, får vedkommende sint eller glad...

Dette er altså sjangeren for den litt gale og subjektive. Her er det humor, ironi og satt på spissen for alle penga. Folk skal våkne over kaffekoppen når de får sitt morgenkåseri over radioen. Hva fanden er det dette mennesket sier? Dette er jo helt sprøtt. Jo sprøere dess bedre. Men det må være *stil* over det - ikke bruk øks, bruk kniv! Og gjerne med litt selvironi også: "Vi kvinner er jo så myke og nære, akkurat som Grete Faremo, kvinnen med det sorte dødsblikket..." - "Vi menn liker å "styre butikken", men hvorfor må vi alltid spørre kona om hva slags klær vi skal ta på oss når vi skal ut...? Er vi egentlig fortsatt mors store baby...?"

Et forsøk på en kåseri-start (jfr. artikkel (subjektivitetsgrad 1) og essay (subjektivitetsgrad 2) - se filen Sjangerlære, ufullstendig:

EVENTYRENE VÅRE

Liker du å bli skåret opp i ryggen, få ørene kuttet av eller rett og slett bli slaktet på kjøkkenbenken med en sløv kniv? Eller bli hengt opp i en kjøttkrok etter nakken eller kastet ned i en ormegård der du sakte fortæres av giftige slanger som ikke har smakt ferskt kjøtt på mange uker? Blir du kvalm av slikt? Overrasket jeg deg over frokostbordet, satte du tekoppen i halsen? Sitter barna dine ved siden av deg og hører på dette morgenkåseriet? Ser de forskrekket på deg og lurert på om en pedofil masse-morder har sluppet til i den riksdekkende radiokanalen?

Neida, ta det med ro. Barna har hørt det før. Jeg tenkte jeg bare skulle holde et lite kåseri om folke-eventyrene våre. De tre tykke bøkene med gullskrift som står så sirlig på sin plass i de tusen norske hjem. Og som av alle gode nordmenn er regnet som vår nasjonale bokhelligdom. Som tusenvis av barn storøyet har ligget og mesket i seg på seinkveldene mens vinden uler utenfor soveromsvinduet...

Vi snakker om video-vold, om TV-vold, om film-vold. Dette er noe nytt. Den nye tid voldtår oss med sin hang til voldsskildring. Vi må tilbake til de gode gamle dager da folk satt fredelige i stuen sine og strikket ullsokker til hverandre... Mon tro det? Volden i folke-eventyrene er skånselsløs. Den har gått fra munn til munn siden middelalderen, altså i over tusen år. Både onde og gode mennesker kappes opp i småbiter, men mest går det selvfølgelig utover de onde.

Men dette er menneskes verden! roper kvinnene. Nå må vi stå fram med fredsbudskapet vårt! En verden i balanse, der fred og harmoni rå! Vekk med volden! Da vil jeg bare sitere salige Asbjørnsen som samlet eventyr i en mannsalder på 1800-tallet. De verste historiene, de grusomste detaljer, de mest utspekulerte voldsskildringer ble fortalt eller skildret av nettopp - ja av *nettopp* kvinner, den kvinnelige eventyrforteller. Siden kvinnene passet barna og la dem om kvelden, er det også naturlig å tro at det har vært flere kvinnelige eventyrfortellere enn mannlige. Det heter faktisk "morsmålet", altså det språket mor lærer oss nettopp gjennom eventyrfortellingene. Vold ble kanskje brukt som et oppdragende middel, som et skremsel for å få barn til å holde seg i skinnet. Osv.

NB: Jeg har lagt ut noen småstykker eller petiter av meg i kåseristil dere kan lese på denne fagsiden, helt nederst (merk at det ikke er lov å bruke så radikale målformer i skolen som jeg bruker her, men som forfatter...). Odd Børretsen er Norges mest kjente kåsør sammen med Are Kalvø og Else Michelet (Ukeslutt P2). Johan Borgen var Norges mest berømte kåsør da jeg

var ung. *Barndommens rike* og *Mumle Gåsegg* anbefales. Alle store norske kåsører var også radiokåsører. Et kåseri skal vare i ca. 4-5 minutter. Les det høyt for deg selv og sjekk tiden. Vit hvor du skal legge trykket når du fremfører det, varier tempoet, bruk kunstpauser...

Forslag til titler:

- Nei til parallelle togskiner!
- Ikke mobb hunden min!
- Nei til sex, røyk og alkohol!
- Med rompa foran og blikket bakover - norsk skole i stadig fremgang?
- Vennligst beveg deg baklengs fremover i toget!
- Sa jeg noe dumt? Jeg tenkte det kanskje falt i din smak...?
- Mannen? Vanskelig å oppdra, vanskelig å holde ren. Hva skal vi egentlig med ham - ?
- Ikke forstyrr din manns gledere øyeblikk!
- Jada, jada!
- Det er sommer og sol, men høst i mitt sinn...
- Hva skjer'a?

37Lykke til!